

Isztray Botond

Út – az elhallgatott könyv

Tábor Béla: A zsidóság két útja

Egy könyvet Magyarországon elhallgatnak, egy könyvet mély hallgatás övez. Ez a könyv több mint ötven évvel ezelőtt jelent meg, majd 1990-ben újra; Tábor Béla írta, s címe: A zsidóság két útja. A hallgatás a könyv megjelenésének idején mégcsak érthető, de azóta! És főként az úgymond „szabad” „független” Magyarországon!

De mi is egy könyv? Minden egyes könyv az írás ellentmondásosságának foglalta, a legradikálisabb ellentmondás felidézése s feloldására tett kísérlet. Az ellentmondás alighanem a lét legszélsőbb pólusai között feszül, egységbe foglalásuk a legnagyobb emberi tett, a legdrámaibb történés. Az írás a távollétben jelenlevőt szólít, vagy az ő szólítására válaszol; és a jelenlétben távolságot terem, hogy jelenlétet növelessen, hatványozzon. Közvetettségében közvetlenséget rejt, és közvetlensége közvetítésben mutatkozik élőnek. Az egyetlen jelentés lehetetlenségét hirdeti jelentőségteljesen; a jelentő végtelenségét állítja: a végtelen siklása a zárt kijelentésben. Az írásban felidézett kettősség, szembenállás maga a kísértettség, s a kísértettség kimerevedése bűn és hazugság, korszerűen szólva a bitek nyújtotta üdv maszturbálás szövegszerkesztővel: ez az írás gonoszsága. De az ellentmondás egyesítése költői dialektikában az írás szentsége.

Ha így áll a helyzet, mit is jelent egy könyvről hallgatni? Jelentéktelen-hazug írásműről a leghelyesebb hallgatni, hiszen meg se szólalt, felejtsük el, hiszen eleve felejtésben van. Ám ha a közösség jelentős problémáiról, kérdéseiről hazudozik, akkor a lelki egészség azt kívánja meg, hogy megszólaljunk. Ha pedig igazságot szól, ha mértéke jelentésmegnyitás-építésben van, akkor egyszerűen párbeszédre, továbbmondásra is szólít. A kritikus feladata alighanem semmi egyéb: a könyv megjelenésével felidézett krízisből párbeszédet lobbantani, elsőként lépni a találkozásba.

Hát akkor hogy is állunk Tábor Béla könyvével? A benne felvetett kérdések-problémák közösségünk, s bármiféle közösség égetően fontos problémái: Isten, szellem, személy, áldozat, közösség, értékelés, nyelv, munka, gazdaság, ateizmus, zsidóság, kereszténység. Ha Tábor Béla igazat szól, ha könyvének mértéke az egység története, akkor a hallgatásba burkolózó sunyi és gyáva kivonja magát a párbeszédből, monológba.

Vagy netán úgy lenne, ahogy ama ifjú filozófus hölgy mondta volt nekem hajdanán, akinek kezébe adtam a könyvet, és a kezdeti lelkesedés után a következő velős kijelentéssel adta vissza: elavult. Erről valahogy menten eszembe jut az ambiciózus filozófus-vallástörténész tanonc (közbevetőleg: a vallástörténész eszembe juttatja Tábor Béla tréfás mondanását: annyi köze van valláshoz (mármint a vallástörténésznek), mint a nőgyógyásznak a szerelemhez), aki Hamvas Béláról írt nagyívű

dolgozatot, imígyen: Hamvas Béla istenfogalmáról. Aki azt mondja a gondolatról (persze ha gondolatnak minősíti), hogy elavult, annak egész egyszerűen nincs tapasztalata az élő gondolatról. Elavulni technikák, eljárások, jogszabályok és ilyesfélék szoktak, de nem gondolatok. És aki Hamvas Béla istenfogalmáról értekezik, az összekeveri Hamvas Bélát egy tözdespekulánssal, és ez azért túlzás.

A fent említett megjegyzések vagy emlékek – nem is olyan tréfások! – mindenestre visszautalnak Tábor Béla Szabó Lajosról írt tanulmányiának két gondolatára. Mégpedig: az egyetlen tudása nem szubsztancializálható, nem alakítható alanytól független gondolat-tárggyá. A pneuma-gazdagban a pneuma nem semmisült meg (hanem szubsztancializálódott), tehát nem is születhet újjá. A mennyek országát először kereső, a végtelenbe hátráló titka Szabó Lajos szavaival, a minden előfeltevést (vagyis kondíciót, vagyis összebeszélést), felfejtő szubjektív szándék. A másik gondolat a kultúra kérdését veti fel. A kultúra – írja Tábor Béla – éppen annak a tudása, hogy mi a szellem. Nem tudja, hogy nem tudja (nem tudhatja). A kultúra arra az evidenciára épül, hogy a kettő létezik. A kultúra a szellem testet öltése, álom a szellemről. De az álom szerencsés esetben megfejtethető, az álmóból van ébredés, az álom az ébredés eszköze is lehet, sőt az éber isteni szellem játszótere. De aki a gondolat elavulásáról beszél, aki Isten fogalmáról beszél, az az álmot önnön individualizmusának ópiumával stimulálja: határa-nincs monológban hallgat. „A szellemet definiálni: ez maga a szellemtagadás. A szellem ott kezdődik, ahol a tudomány véget ér.”

Amennyiben nem azért hallgatnak A zsidóság két útjáról, mert jelentéktelenül hazug, úgy azért hallgatnak, mert félnek. A könyv által már eleve megidézett félelmetes ellentmondás, ha igaz könyvről van szó, további félelmetesnek tetsző ellentmondásokat involvál. Amivel szemben nem vagyok odaadóan érzékeny, nyitott, amihez nincs elég szellemi erőm, arról hallgatok. Amit gyáva vagyok mondani, arról hallgatnom kell.

Vegyük újfent sorra A zsidóság két útja irányszavait. Isten, szellem, személy, áldozat, közösség, érték, nyelv (szó), gazdaság. És rájövünk a hallgatás titkára; ezek a szavak az elmúlt negyvenöt, majd a rákövetkező immár kettő év tabutémáit nevezik meg. Erre részben már gyermekeim is rájöttek körülbelül tíz esztendőskorukban, anno. Éppen Benedek Elek meséinek új és régi kiadását hasonlították össze, és diadalmas arccal járultak elélem. „Ezek csálnak” – mondták. „Hogyhogy?” „Kihagytak a mesékből mindent, ami Istenről szól, a hazáról szól, a múlt legendáit idézi, és ami kicsit is ízesebb-kacifántosabb magyar nyelven van.” No, ez volt a lágy-diktatúra éveiben. Itt azért álljunk meg egy pillanatra: mi is lett légyen az a lágy-diktatúra, amiről oly szociologikus higgadtsággal szoktak manapság beszélni? Csak nem az aljasság fedőneve, menlevele? Ó, janicsárok végnapjai! E pokoli frigy: lágyság (puhány alattomoság) és diktatúra (pőre erőszak) törvényes gyermekének a neve nem folytatása-e ama nem kevésbé ördögi mondásnak: aki nincs ellenünk, az velünk van! Mert bizony, aki ellenünk van, azt megöljük. Lám! – így kell belekompromittálni a gonoszságba, aljasságba az életükhöz ragaszkodó szegény embereket. Ugye, élni csak kell.

Bizony, bizony! – ezekről beszél Tábor Béla A zsidóság két útjában, a fasizmus-kommunizmus tabutémáiról. Istenről beszél, arról, hogy e név egyetlen értelmesíthető tartalma az időben a fétisrombolás mindenkori hagyománya. Az Egy által megszólított konkrét emberről, a Sokba-szótt Egyről, a megszólíthatóról, a személyről, a szólítás meghallásában növekedő-táguló lélekről: a szellemről. A szellemről: a *van* egyetlen csodájáról, arról, hogy minden egyes eset csoda (és ez érték-ké teremtés); s arról, hogy minden egyes csoda ugyanaz az egy csoda. A *csodáról*. Az a személy, aki felismeri és átéli személy, vallásos abban az értelemben,

hogyan azonososság és különbség abszolút egybeesését vallja valóságnak, nyilatkoztatta és jelzi. Jel az Egy-jelzés horizontjára vonva, úton levő egyéniség, depotencializálódva szentelődő lehetőség, vágy. De az ember mint ember egy adott egyéniség létmódjában találja magát, létezése definitív, ő mindig a másik, s éppen ezért nagyon igazak Franz Baader szavai az emberi társulásról: „Nem csupán könnyelműség vagy véletlen, hanem még egy bűncselekmény is összehozhatja az embereket, de ebből nem következik, hogy együttmaradásuk is véletlen vagy bűnös, mert az ember hatalmában áll hitvány indítékból jobbat tenni. Így például inség vagy alantas szükséglet hoz össze, ám a kapcsolat megmarad, s közben az inség elmúlik. Ekként számunkra minden természetes szeretet mintegy közvetlenül *adott*, de egyúttal *feladott*, és a közvetítő alakítás jobbat nyer belőle.”

Itt ragadja meg Tábor Béla a zsidó faj, a fajiság problémáját, sors-történet és elszakadás-történet határán, a feladatnál. Ennek megfelelően a faj szellemi közösség, a fajiság végső közvetítő a történelmi ember és a szellem között. És – bár ezt Tábor Béla nem mondja – ezért felülmúlhatatlan példa ős Izrael minden lehetséges emberi közösség számára. Mert a társulást vallási feladatnak először Izrael ismerte fel, ez maga Izrael. Ővé az elsőség. Az így értett fajt fajlagosító három ismerőben, tudniillik hogy a faj múlt, érték és nyelvközösség, talán nem merészség felismerni a szellem csodájáról elmondott hármasság analógiát: van, minden egyes eset csoda (értékké teremtés), minden egyes eset ugyanaz az egy csoda (minden jel jelentős: logosz-nyelv). Analógia a feladat hangsúlyával.

Izrael úton van, és az úton-lét nem valami statikus létező, hanem dinamikus történés. Az utat Tábor Béla áldozati útnak nevezi, s ez az út a tizedik és az első Ige között feszül. Az áldozati út, az áldozat szellemének érzékeltetésére segítségül hívom Ouaknin rabbit: Az áldozat a közelség nyíló-nyitó tere, amelyben minden jelentés a megnyílásban képződik. Nem megragadás, nem fogalom, hanem érintés, simogatás. Az áldozat antiobjektum. A tárgy megragadás, birtoklás; az intervalum: simogatás, elengedés. Óhatatlanul eszembe jut a Tao egy körülírása: „A Tao, mely Tao lehet, nem valódi Tao.” A Taoról nem lehet beszélni, a Tao beszél. Menni és megállni, fej a keresztben, ritmikus mozgás, jang és jin. Előre menni. A kéz a szabad láb, a láb a megalapozó kéz: ok és alap egyesítve. Aki fogalmat csinál, kezével megtapos, út; aki lábával csak érintene, elzuhan. Kell a lehetetlen, hogy elérhető legyen a lehetséges, mondja Ouaknin. A pusztá okság megszakítása: értelemteremtés. És az etika mondás és nem a már elmondott. A simogatás etikája dialógus, alapja az objektív és abszolút tudás elutasítása, visszahúzódság a visszahúzódság kezdetben. Az ilyes párbeszédben elragadtatottság a közösségi politikum tere, metszi a közönséges társulás síkvilágát, benne az előreláthatatlan jelenik meg, mert a feszültség, a dialógus dimenziójában az ember átalakul.

Tábor Béla szerint az áldozati útra a tíz parancs mutat rá. Az út a tizediknél kezdődik: a birtokszerzési vágy feláldozásának parancsánál; s e birtoklás alárendelését követeli meg a lét egyre tágabb dimenzióiban a szeretet egyesítő hatalmának, míg nem az első Igében a személyes Isten megjelenik a személlyé vált embernek. Látnivaló, ezen az úton csak az jár, ezen az úton csak az ismer meg, aki életét teljes szívvel égő-áldozatul adja az egy valóság csodájának, és ebben az áldozati fényben növekedve az út és a megismert teremtetője is.

A könyv a kereszténység és zsidóság különbségét, hangsúlykülönbségét a beteljesülés és a beteljesüléshez vezető út különbségében látja. A személy beteljesüléséről, a hitről pedig ezt mondja: személy hisz a személyben. De emlékezzünk csak: az első parancsban a személyes Isten megjelenik a személlyé vált embernek. Jézus mondja: út vagyok; Jézus mondja: legyetek átmenők; a bibliai zsidóság ezt hallja: legyetek papi nép. Úgy vélem mindezt megfontolva nagyon nehéz megérteni a zsi-

dó-keresztény ellentétet, az antiszemitizmust vagy annak fordítottját. De mégis mély, felrázó értelme van. Az igent-mondás így szimbolizált mindent-meghaladásában, amelyben az individualitás is igenelve van, nincs valamiféle ott-lét, valamiféle pozíció. Hátrálás ez a végtelenbe ahol azonosság és különbség, út és beteljesülés egybeesnek. Itt minden nélkülözhetetlen. A skizma kontrolál: aki a beteljesülés pillanatát birtokolni akarja, vagyis az igenlés terében felidézett individualitás kísértésének enged, elnyertnek vélt pozíciójából óhatatlanul projiciál: számára az útonlevő csak a keresést végteleníti, tehát tagad, ördögi. És e projekcióban az údvözült máris elbukott. Íme az antiszemita. De aki az utat akarja birtokolni – ezt is lehet –, annak a beteljesülés, a találkozás kegyes hazugság, tudatlanság. E projekcióban a zarándok máris megbénult, útja részeg támoltygás, ő és társai csak egy törzs a többi vadak között, a bűn megjelenik a be nem látott szabadságban.

Tábor Béla könyve nem az ott-levőknek szól. Alkotásra, teremtsékre hív, és egyetlen ellenséget ismer: a Mammont. Mammon: az ami megbízható, biztos, ami biztonságban van. Javak, tulajdon. Zárt avagy nyitott rendszer, egyremegy, a rendszerfeletti tagadása. A kapzsi démoni hatalma.

És most – a Mammon elleni harc szükségességének felvetésével, hiszen a Mammon hazugság és gyilkosság – érkezünk el azokhoz a tabutémákhoz, amelyek újra aktuálisak. Az a felfogás, amely a közösséget áldozati útnak, történelmi határlátnak, szeretett-drámának, találkozásnak látja, élesen hasít a felvilágosult demokráciák komfortos hazugságrendszerébe. Franz Baader jellemzésével rokonítható az emberi társaságban élő szabad ember Tábor Bélánál kirajzolódó képe: „Csak a szeretet cselekszik igazán szabadelvűen (liberálisan), mert csak aki szeret, nem választja külön a jogot (uralmat) a kötelességtől (szolgálatától), s a birtoklásban a birtoklót a birtokolttól.” Talán nem kell bizonyítani, hogy a Tábor Béla-i szellem radikálisan elutasítja az adaptáció, indoktrináció és identitásválság-kuruzslók oly empatikus és érző szívű mestereinek, példának okáért E. H. Eriksonnak nagyon nagyon humanista eszméit. Aki szerint: „A politika a legátfogóbb eszköz arra, hogy ezen a világon teremtsünk valamiféle világrendet; a teológia pedig a legmód-szerűsebb kísérlet arra, hogy az ember egzisztenciálisan semmivoltát a metafizikai mindenség megalkotásával ellensúlyozza.” Ilyeneket nyilatkoztatva a mélyértelmű lélek-doktor még néhány könnyecppet is hajlandó ejteni azokért, akik az identitásválságba belebuknak, és mindörökre magukkal visznek egy meg sem született tiltakozást, egy magányos lelket. De picit később hangja felcsattan: „Azokról a »kivülállókrol« beszélek persze, akik magányosan róják az útvukat, nem pedig azokról, akik visszatérnek, hogy tovább mérgezzék a világot misztikus irodalommal...” Hogy milyen világot? Jól tudjuk: azt, amit manapság az Európa-ház csodálatosan értelmetlen metaforájával neveznek meg, amely metafora messzevilágoló ostobaságának árnyékában föl se merülhet köz-társaság szavunk költőiségének megtárgyalása, amelynek árnyékában már alig fölülmúlható leleménnyel összekeverik közép és közöttek szavaink jelentését. Tábor Béla, aki makacs visszatérőnek minősíthető, bizonyára szívesebben értene egyet M. Foucault-val, aki kesernyés ironiával idézi a demokrácia hajnalának egy ideológusát: „Egy ostoba despota vasláncokkal kényszerítheti rabszolgáit: ám egy igazi államférfi sokkal erősebben kötözi meg őket saját eszméik láncával; a szilárd észhez kapcsolódik az első láncszem, s e kötelék annál erősebb, minél kevesebbet tudunk szerkezetéről, s minél inkább a saját művünknek hisszük; a kétségbeesés meg az az idő... mit sem tehet az eszmék meggyökeresedett uniója ellenében, legfeljebb még szorosabban tapasztja őket egymáshoz; az agy puha rostjain épül fel a legerősebb birodalmak ledönthetetlen alapzata.” A francia filozófus eme, „ledönthetetlen” birodalom, a pa-

noptikus-manipulatív prostitúció birodalmának természetét ismertette végül erre a következtetésre jut: „E központi és központosított humanitásban, amely... a »bezárás« sokrétű »mechanizmusával« alávetett testek és erők együttese, s olyan diskurzusok tárgya, amelyek maguk is elemei e stratégiának, halljuk meg végre a csatazajt.”

A következő tabu-téma pedig a gazdaság, ami A zsidóság két útjában igencsak központi és negatív szerepet játszik. Tekintettel a zsidó, és az egész újkori történelemre. Tábor Béla véleménye úgy hiszem, nagyon szalonképtelen, sőt egyszerűen balgaság a gazdasági felzárkózás hajnalpírjában optimistán mosolygó komprádor-burzsóáziának. A gazdaság, mondja a könyv, túlságosan nem létező ahhoz, hogy egy becsületes definíció megragadhatta egyéni létét. Az anyaggal való találkozás traumájából született a gazdaság, az anyag bűvereje. Szemben a munka szentségével, a gazdaság a hitetlenségbe vetett hit, a gazdaságban való alámerülés az áldozat tagadása.

Az elmondottak után azért mégis felvetődhet a kérdés: miért olyan fontos nekem, aki nem vagyok zsidó, ez a bevallottan zsidó könyv. Megpróbálom érzékelteni a személyes háttérrel, és amikor személyesen mondok, próbálom nem kihagyni az élő személyiséget fajlagosítók, az együttthatók pozitív szerepét. Nem adatott meg számomra némely diplomata-filozófusok éteri bölcsessége, akik a hazaszeregetett kollektív elmebajnak tekintik, azok sajnálatos bajának, akik képtelenek a polgár szabadságának magasztos fogalmát indulatok és érzések nélkül elgondolni. Idegen tőlem az ilyen „szabad-gondolkodás”. Az igazi gondolkodás mindig affektív, szenvedélyes és lelkesült. (Habár jól tudom, hogy az eunuchok némely császáriszultáni udvarban igen nagy hatalomra tettek szert.)

Nem tudok eltekinteni a konkrét emberi létezésről, a konkrét közösségről, ennek problémáitól, bukásaitól. És az első, máig legdöntőbb útbaigazítást ebben a kérdésben Tábor Bélától kaptam.

Nagyapám, aki székely volt, aki élete nagyobb részét kisebbségi sorban élte le, aki mai zsargonnal elvágólagosan katalogizálva úgymond nacionalista volt, aki azt mondta, hogy a nemesség és a fajhoz tartozás bizonyítására legfeljebb az állatoknak van szükségük az állatvásáron, nagyapám minden reménységének pusztulásával szembenézve, a második világégés múltán – születésem idején – meghalt, és a családi legenda szerint haldokolva régi barátját szólította, ezt suttogetta: „Adolf (a név mily fatális!), a Kárpátok elindultak”. Ezekben az utolsó szavakban a haldoklás szorongása, a még ismeretlen végső haza tüzes, emésztő-ébresztő határának lángjai szétválaszthatatlanul egybeforrta az olyannyira szeretett földi haza, közösség pusztulása felett érzett fájdalommal. Oda túl csak egyetlen szűk kapun át visz út, s a kapu előtt kerub áll, lángpallossal. És a kerub lesújt. Lesújt a haldoklóra, megméri és kiválasztja a halhatatlan részt, és lesújt a közösségre. Nagyapám búcsújában személy és közösség drámai egysége nyilvánult meg. Valaha, még az első világháború után, azt tervezte, hogy Erdélyben megépítik a hősök kútját (így! talán az élet vizének?), amelyből e föld valamennyi lakója, minden faj egyenként meríthet, tisztelegget előtte. Vajon az angyal mit talált maradanónak?

Nagyanőm pedig mesélt. Mesélt gyermekkoráról, a székely falu életéről, de legszívesebben Csaba királyfiról, Attila népével való atyafiságunkról, népünk hősi küldetéséről. Mesék voltak ezek a javából, mondhatni primitív történetek, buján gazdag mondatokban elrejtőző értelem, sok-sok ezertükrű szó. Minden a múlté volt, folyton visszasüllyedt a régmúltba; mulékonyak, csillogók és tompák voltak e szavak, a gyermek csak kérdezett volna, de ő mindig így zárta a történeteket: „Ezt azért meséltem el, hogy majd emlékezz rá.” Mikor és miért? – kérdeztem ma-

gamban. De már akkor sejtettem, hogy csak az méltó a história értelmére, aki a meséket szereti; mert már akkor sejtettem, hogy Isten alighanem azért teremtette az embert, mert szereti a történeteket. És mindenekelőtt éreztem – s bennem is feltámadt –, valami vágyat és szomjúságot, valami titokzatos hívást. „Mert van itt valamiféle szomjúság, amit még senki meg nem itatott. Nyomorúság, aminek törzse mind irtóztatóbban zihál” – olvastam később Pilinszky Jánosnál. Atéltem a homokos föld, a napégette beton szomjúságát, mindenegyes napfelkelte meddő lángolását, a mindent átható sóvárgást a táplálékra, homályos-lázás álmok kavargását.

Aztán olvastam Prohászka Lajosnál, hogy a magyar finitizmusnak (e kozmikus bezártságnak) nincs mítosza, vagyis mítosza – hisz harcok kényszerültje – a lázadás. És olvastam Hamvas Bélánál, hogy e kontinentális óceánban, ebben a határtalanságban élő lezúllott ksatria-népnek csak szabadságvágya van. Benne az elementáris östűz dühe lángol.

De ha a mítosz a szimbólum exegézise, akkor a lázadó magyarnak, harcok kényszerültjének, a magából lelkesülten kikelt, majd tompán visszahanyatlónak mítosza igazi mítosz, mert ez a mítosz egy alapszimbólumból táplálkozik, azt akarja új és új módon megjeleníteni, s e szimbólum: a tűz. A tűz, mint minden szimbólum, kettős; mint démon: emésztő-sötét láng, gyűlölet; mint génusz: szeretet-értés, fény. A közvetítés kényszerűségét és szabadságát jelenti egyszerre. A szimbólumban arra vágyunk, amink van, és a tűz a vágy szimbóluma. Az embernek egy angyala van, és egy bukott angyala, bukott a kísértésben, ördög; egy angyal és mégis kettő: egy génusz és az ördögök serege.

A tűz Jakob Böhme tanításában a természet centruma. A létesülés izgalma, a sóvárgás fellobbanása, a nyugalmat megalapozó szenvedély. A természet pedig nem egyéb, mint a kíváno keresés alakzata, az alakot öltött keresés; míg a nemtaláló keresés az, amit anyagnak mondunk. A keresés a nyugalomra, a létre, a szellemre irányul. S mivel a természet keresés, a keresésben-találás természetfelettit talál. Természet (natura) és nép (natio): születés. De a születéshez elengedhetetlen az érzékenység, az odaadó-foganás képessége, a minden lehetséges inerciát távolító, nemző ok iránti érzékenység. És ez a nemző ok nem szubsztanciálizálható, hiszen abban a pillanatban csak a születettség világához tartozna. Mindenesetre a nyelv költészete az összetartozó embereket kétféleképpen, de egymásból eredező szavakkal nevezi meg: gens és natio, nemzet és nép. Ezért mondhatta találóan Joó Tibor, hogy a nép alakulóban levő nemzet, és a nemzet alakulóban levő nép (egymást áthatásukat nevezném fajnak), s a nemzet létrehozása személyes mű. Nemzet és nép minden megnyilatkozás, létrejövetel szükséges két mozzanata, s habár a történelmi időben nincs föltétlen kohéziójuk, jelentik minden alkotás, létrejövetel szükséges feltételét: nemzést és szülést, áthatottságuk mértéke pedig színvonalat. Nemzés és szülés csak az időben válnak szét, a pillanat örökkévalóságában ok és alap egyesített, mint nemző-szülő és nemzett vagy más-képpen a kereső a keresésben folytonosan magára talál, a potencia pedig a szabad aktusban megszentelődő vággyá lesz.

Tehát a népre is igaz: nem eltörölni – hanem betölteni. Mégis, mondtam magamnak és barátaimnak: igen, túlélésünk csodája igaz. De ez mégis kevés, csak az efemer hatalom öröme, és az élet véges-halálos birtokcsapdája újra és újra ránk zárul. Az alapállás mindig ez volt: Magyarország nem volt, hanem lesz. Sosem letünk igazán civilizált, keresztény nép. Levedia! Innen nyugatos elitünk (ahogy Karácsony Sándor mondja: szofokráciánk) vigasztalanul másodlagos, lapos-impotens jelentéktelensége. Azok a demokratikus combok, ahogy Tolsztoj gróf mondaná. És innen az alföldi génusz sötét sóvárgásának tüze. Ez a mély felejtés! Felejtése a

formának: a Kárpát-köznek, felejtése a tartalomnak-kérdésnek: folyóink-völgyeink nyugatra nyílnak. Tagolatlan szabadságvágy. Egyébként: mily modern! Amit az alföldi génusz nem fogad be, az Magyarországon soha nem születik meg. Petőfi, az egyetlen nagy magyar szellem, akit befogadtak, ezért mítosz is lett. A sötét tűz nyugvópontra nem jutó természetét csak az igazság változtathatja fénné. Csak a feltétlen igazságot fogadja be, kell befogadnia. Aki szabadon uralkodik, aki mérhetetlen hatalmával e massa tagolatlanságát tagolja, közvetíti. Közösségünk itt és most tehát csak akkor valóságos, ha úgy tudunk egymással beszélni, hogy e beszéd a bennünk is örvénylő sötétség szomjúságát csillapítsa.

De vajon Tábor Béla szavai képesek-e ezt a masszát tagolni, képesek-e olyan párbeszédet gerjeszteni, melynek beszéde eme örvény sóvárgását csillapíthatná? Tábor Béla szavai mindenesetre sugárzó szavak. Szeretném a kételkedőket az ezoterikus-gnosztikus Schmitt Jenő Henrik esetére emlékeztetni. Ez az „érthetetlen fantasztá” annak idején az Alföld népe közé ment és tanította őket. A korabeli államhatalom helyesen értékelte a dolgot, iziben hatósági eljárást kezdeményeztek ellene.

Tábor Béla egy hajdani beszélgetés során, amit Szabó Lajossal és Hamvas Bé-lával folytatott, s melynek dokumentumai a közösségnek természetesen a mai napig hozzáférhetetlenek, a következőket mondta. Az igazi egzisztenciális aktivitás – amelynek megfelelően akar élni – lehetőségét és kényszerét érzi, hogy elébemenjen a megtisztulásnak. Úgy aktív, hogy tisztítja a tisztátalant, és belép a tisztátalan körébe, bízva a tisztaság ható, önmegtartó erejében. Ez a magatartás a leg-hatásosabb, de hát ébren lenni csak úgy lehet, ha folyton ébresztem magam. Akit Isten szeret és kiválaszt, annak segít az ébresztésben: szenvedéssel, csapással, ahogy Jóbnak segített. Az ébresztés csak önébresztés lehet. Jób úgy dicsérte Istent, hogy káromolta, de létét sohasem tagadta. Jób története az ébresztésről szól. S tegyük hozzá: eme ébresztés elengedhetetlen feltétele a farizeus kiválasztása és elvetése önmagunktól. Tábor Béla mondataiban két esetben vibrál heves indulat, ítéletei két esetben élesek. Amikor Jézusé is az Evangéliumban. Kufárok a templomban, és a farizeus. A kufárok templomi üzletelésekor az elsőség, a szobakerülés sorrendjének törvénye szenved csorbát, vagyis dimenziók keverednek össze. A tá-gabb dimenzió (dimenzió: a lélek növekedésének mértéke) szűkebbe szorítása gyilkosság, illetve öngyilkosság. A farizeus pedig a Mammon legjobb lelkiismeretű szolgája, a személyesség terének birtoklójaként, én-mámoretól megszédülve, a hazugság atyja. Kufár és farizeus törvényen kívül állnak, magatartásuk magától szankcionál, és a róluk mondott ítéletet ki kell mondani, de csak szeretetből szabad. A szeretet az ítéletet kimondatlanul is mondja, az okság láncolatát szakító erejével parazsat gyűjt a bűnös fejére. A zsidóság két útjának lapjait az ilyen szeretet hangja hatja át és át.

Végezetül föltétlenül szóba kell hoznunk az újonnan írt rövid utószó két igen jelentős gondolatát, amelyek problematikája és távlatai hallatlanul izgalmasak. A gálut és a szimbólum-entrópia szimbólumairól beszélek. A gálut, a száműzetés Tá-bor Béla szerint a poszt-biblikus zsidó történelem kulcsszava. A gálut a Messiás eljöveteleig tart. A szimbólum kettős-egységében azonban a vallásos jelentés dominál. A gálut ugyanis a száműzetés, otthontalanság jelentésén kívül a rejtett felfedését is jelenti, vagyis rejtetlenítést. Közös értelmük – Tábor Béla szerint – idegen közegbe kényszeríteni. Kérdezhetjük: eme idegen közeg, avagy nem-közeg nem-e az anyag centrum-üres nem-közeg és a személyes szellem valódi közege közötti közvetítő tartózkodás? S ha ez igaz, ez az idegenség nem tartózkodási helye-e mindannyiunknak (akik keresztény szimbólummal szólva e siralomvölgye reménykedő zarándokai vagyunk, akik a második eljövétel idejét hasítjuk a térben),

s egyszersmind az apokaliptikus fenyegetés-végítélet mögött nem sejtet-e hallatlan távlatot? A szöveg a szimbólumot ugyanis a következőképpen írja körül: rejtő jelek végtelen láncolatát rejtő jel, amely szomjúságra szólít. E szomjúságból élet formálódik, növekvő lét. A szomjúság alanya és tárgya pedig minden egyes emberben a közösség (azaz köz közvetítésben); ezt nevezi itt Tábor Béla személyiségnek. A közösség természetesen végtelenül potenciálható és depotenciálható. Ha a szimbólum rejtő jelek végtelen láncolatát rejtő jel, akkor a száműzetés mint rejtetlenítés – a végítélet szorongásán túl – a beszélő száj ünnepe is, a jelentésvisszavonás és jelentésrombolás áldozatában, az önnön azonosságukban zárt Bábel-szavak eltörlésében a jelentésadás végtelen folyamatát nyitja meg, s a nyelv romboló-építő erőinek feltárásával a logosz ősmítoszában ad nyugalmat.

A második szimbólum a szimbólum entropizálódása, hőhalála. Ez nem feleltethető meg a gálutnak. Ez a hőhalál, szeretetvesztés – amely egyáltalán nem korlátozható a zsidóságra –, egy meghatározott forma értékvesztése egy meghatározott közösségben. Figyeljünk a meghatározott szóra: a zsidó-keresztény zarándoklatban szabadon vállalt kísértés bűnné jegecesedése ez, a nem definiálható szellem a személy sokba szédülése. A hőhalál a zárt, vagy önmagáért való rendszer halála, a narcisztikus tükör széttörése. S a zsidó-keresztény kultúrában élő ember jelérzékenységének tompulását, szellemi alapjaitól való elszakadását, szeretetlenségének növekedését vajon nem az jelzi-e a legjobban, hogy más kultúrák embereinek szellemét a kizárólagosság gögjébe zárulva nem érti, megveti és lenézi.

Az érdemtelenül és megvetendően elfelejtett, tovább nem gondolt nagy magyar tanító, Karácsony Sándor eszméi kíváncsoknak most ide. A következőket mondja a magyarságról tűnődően: „A magyar lélek: Ázsia lelke. Az ázsiai módon megélt Európa teszi a magyar lelket sajátosan, egyedülállóan »magyar«-rá. Tanulni a Nyugattól, továbbadni Keletnek tartalmat; tanulni Keletől, továbbadni Nyugatnak formát. A mellérendelés elve a határtalan téresség ajándéka. Addig dolga van, míg Ázsia és Európa egygyé nem lettek”. A mellérendelő viszonyosság feltétlen alárendelődés a végtelen csodájának. Maga Karácsony Sándor is megerősít ebben, a magyar egyetem szelleméről szólva: „A magyar egyetem tudományának nem az ignorabimus ad filozófiai egységet, hanem a Nirvána. Problémája az ázsiai formájú Európa, tehát gyökeresen vallásos probléma. Nem azt tanítja az életről, hogy érthető, megmagyarázható és megoldható; hanem azt, hogy csodálatos, határtalan és időtlen titok. De ez a titok valóban éltető csoda.”

Az apokaliptikus időnek vajon nem követelménye-e – ha már minderről *tudunk* – hogyha a vég felé haladva a kezdethez közelítünk, hogy a két vallásos határelményt, az Eggyel átszőtt Sok: Minden, és az Egy Egyedüli-Létébe szőtt Sok: Semmi élményét közvetítsük, és e közvetítésben még nem ismert határra érkezve: növekedjünk? Nem az ökumenizmus eklektikusságáról beszélek, hanem az ember életének teremtető továbbmondásáról. Nem erre a lehetőségre és kötelességre figyelemztet-e önkéntelenül 1956 zászlóin a kivágott, hazug embléma helyén keletkezett beszédes üresség, fölülmúlhatatlan forma? Vagy Szabó Lajos szavaival: kultúrák mocskos harcai közepette nem nyilatkozik-e meg lassan-lassan a felekezetektől független egyház, amely a legnagyobb elgondolható elgondolni törekvők időfelelti szövetsége?

Mindenesetre jelenleg az a helyzet, hogy Magyarország zsidó és nem-zsidó elhivatottjai és jelesei hallgatnak A zsidóság két útjáról. Az útról, hiszen jól tudjuk, a halál nem út. Annak, akit haszontalannak tartunk és elzavarunk, ezt mondjuk: le is út, fel is út.

De el kell mondjам, hogy a nem hivatottak, a nem jelesek szemében Tábor Béla könyvének elolvasása után sokszor láttam boldog-szabad csillogást. Ha nem is tovább, de az olvasás idején talán átérték azt, amit Kierkegaard így fejez ki: „Aki nem költő vagy vallásos módon él, az mind ostoba.”

A Zohárban, a Ragyogó Fény Könyvében ez áll: „A bölcsesség mesterei ragyogni fognak, mint a ragyogó tér fénye.” Fenséges oszlopok és pillérek, akik éberen figyelnek mindenre. „Mint a ragyogó tér fénye.”: e tér fénye, melyet a bölcsesség mesterei tartanak, s amelyről írva van: „Az élőnek fejei fölött a meggyújtott tükrökhöz hasonló tér volt.” E tér fénye világítja meg a Torah-t. „A bölcsesség mesterei szakadatlanul megvilágítják és nézik a teret, a belőle kilépő fény felé fordulva.”

De az elhallgatás a szó megölésére tett kísérlet a bűnhöz, a tudatlansághoz és a pusztuláshoz odafordulás.

Meddig még a hallgatás?

Budapest, 1991. október 23–30.

Eötvös József, 1862 körül